

הגמרא ממשיכה לבאר את דיני העבד העברי. נחלקו התנאים בביאור הפסוק "אם בגפו יבוא בגפו יצא", וכך מובא בברייתא (שם ב.):

ת"ר: אם בגפו יבא בגפו יצא - בגופו נכנס, בגופו יצא, רבי אליעזר בן יעקב אומר: יחידי נכנס, יחידי יצא.

ת"ק סובר שבמידה והעבד העברי נכנס לעבדות בגופו, אזי צריך לצאת בגופו, וכך מבאר רבא את המימרא (שם):

מאי בגופו נכנס בגופו יצא? אמר רבא: לומר, שאינו יוצא בראשי אברים כעבד. א"ל אבוי: ההוא, מלא תצא כצאת העבדים נפקא! אי מהתם, הוה אמינא ניתיב ליה דמי עיניה וניפוק, קמ"ל.

כלומר, כמו שהעבד העברי נכנס שגופו שלם ולא ניזוק, כך יוצא בגופו השלם, ואינו יוצא בנזק של אחד מעשרים וארבע ראשי אברים (כגון שהאדון סימא עת עינו, או הפיל את שינו וכו'). כמו עבד כנעני שיוצא בראשי אברים, אך ללא תשלום נוסף, מה שאין כן בעבד עברי שלא יוצא בראשי אברים וכן יש לאדון לתקן את נזקו.

רבי אליעזר בן יעקב מבאר את הפסוק "אם בגפו יבוא בגפו יצא", במידה והעבד העברי נכנס יחידי הוא גם יצא יחידי, וכך מבאר רב נחמן את דבריו (שם):

ר' אליעזר בן יעקב אומר: יחידי נכנס, יחידי יצא. מאי יחידי יצא? אמר רב נחמן בר יצחק, הכי קאמר: יש לו אשה ובנים - רבו מוסר לו שפחה כנענית, אין לו אשה ובנים - אין רבו מוסר לו שפחה כנענית.

כלומר, כשנכנס העבד העברי יחידי ללא אשה, אזי יצא יחידי ללא אשה שפחה כנענית. לעומת זאת אם נכנס העבד עם אשה וילדים, רבו מוסר לו שפחה כנענית (מתסדר עם המשך הפסוק "אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו"). והוסיף רש"י שלא נחלקו ת"ק ור"א בן יעקב בפירוש המילה 'גפו', וזה לשונו (ד"ה יחידי):

לרבי אליעזר נמי משמע ליה בגפו לשון בגופו ומפרש ליה לומר שאם בא בגופו יחידי יצא יחידי.

א"כ יש לעיין במה נחלקו ר"א בן יעקב ותנא קמא? ועוד מדוע אין העבד העברי יוצא בראשי אברים? ולמה יש הבדל אם העבד העברי נשוי או לא בשביל לישא שפחה כנענית? שהרי הסברא לומר שאם הוא יחידי בן צריך להכיר לו אשה!

כידוע עבד עברי הוא איננו קניין כספו וקניין עולמית של אדונו. וכן, עבד עברי נמכר בגנבתו, ואם הוא ר"ל נהיה עני עד כדי מכירת עצמו. סוף סוף, אין לו עצמיות של עבד, הוא בנשמתו בן חורין- אך גופו משועבד. כל עבדותו זהו תיקון לעניין מסוים, כדי שיצא מעבדותו ויהיה אדם חופשי ועצמי.

נחלקו התנאים במשמעות הכניסה "בגפו"- דהיינו בגופו. כלומר, האם שהוא נכנס בגופו בלבד זהו אומר שהוא **שלם חסר?**

לשיטת ת"ק הוא נכנס בגופו השלם, כלומר, כמו שנכנס בריא ושלם בגופו לעבדות כך גם שהוא יצא מהעבדות- יצא שלם בגופו, ולא בראשי אברים. ואם נפצע, אזי אינו משתחרר אלא האדון חייב להשלים לו חסרונו (בממון או ברפואה).

לשיטת ר"א בן יעקב הוא נכנס אמנם בגופו, אך אדם שהוא אינו נשוי הוא באמת יחיד- "פלגא גופא". כלומר, נחשב האדם שאינו נשוי כגוף חסר ומחולק.

נראה בצורה עמוקה, שת"ק מסתכל על "גפו"- 'גופו' החיצוני. לעומת זאת, ר"א בן יעקב מסתכל על "גפו"- 'גופו' הפנימי. ובאמת גופו החיצוני של העבד מחויב להישאר שלם, ואין עבדותו תלויה באדון שלו, וע"כ אינו יוצא בראשי אברים. הוא צריך לצאת בגפו (ל"כ כפי עיי' רש"י על הפס') ולכן צריך להיות שלם בשביל לרומם עצמו ולעוף לחופשי בכנפיו (ללא תלות באדון).

גופו הפנימי של העבד העברי איננו שלם, אלא הוא בבחינת יחידי. וחד"ל דרשו על הפסוק ש"אלוקים מושיב יחידים ביתה" שכל יחיד הוא נפרד מהשלמת נשמתו. וביאר המאירי מדוע אין היחיד מותר בלישא שפחה כנענית, וזה לשונו (ד"ה כבר):

ושהעבד מותר בה דוקא כשיש לו לעבד אשה ובנים שאין לחוש בו **להשתקע** עם זו אבל אם אין לו אשה ובנים אין רבו כופהו בכך ואף הוא אסור בה.

החשש שהעבד העברי ישתקע ברגע שהוא ישא את השפחה כנענית, והמטרה היא לצאת ולעוף לחופשי ע"י כנפיו- גפו. ונראה שבין לביאור הגוף החיצוני, ובין ביאור הגוף הפנימי, הפסוק מדגיש שהאדם צריך לצאת בגפו וכנפיו ולחשוף את עצמותו ולהיות חופשי.